

Popření, nebo odvaha

Většina scénářů předvídá, že se v roce 2050 protne celá řada jednotlivých environmentálních krizí. Podle některých předpovědí můžeme kolaps očekávat ještě dřív. Co v takové situaci znamená být člověkem? Jaká je naše zodpovědnost? Jak unést tíhu něčeho takového? Potkávám se s jedinci, kteří se posmívají lidem trpícím environmentální úzkostí. (...) Myslím, že podobným bolestivým procesem si musí projít každý, komu dojde, jak se věci mají. A myslím, že to dříve nebo později dojde skutečně všem. Popravdě nevěřím, že někdo, komu se strachem nekrouť střeva, skutečně chápe rozsah celého problému. Existuje řada únikových strategií. Jednou z odpovědí je popření: vědci jsou zkorumpováni, chtějí granty; oteplovalo se vždycky; je to propaganda výrobců solárních elektráren nebo zelených liberálů; kdyby byl problém tak obrovský, už by ho určitě spousta lidí řešila atd. Existuje celá škála argumentů, které sice nemíří k jádru problému, ale poskytují nám uklidnění a umožňují nám téma neřešit. (...) Jedná se o téma, které definuje naši generaci a podle něhož nás bude hodnotit historie. Jednoho dne budeme muset skládat účty. A ne jen tak ledaskomu — budeme je skládat svým dětem, a příležitostí zajistit jim svět, v němž by se dalo žít, rychle ubývá. Je důležité si uvědomit, že se nejedná o vědecký problém. Důležité aspekty klimatické krize jsou vědě jasné už desítky let. Nejedná se o ekonomický problém. Je totiž celkem jasné, že civilizační kolaps podobného rozsahu by lidstvo vyšel mnohem drahé než sebevětší investice, která by mu mohla zabránit. Nejedná se ani o technologický problém. Máme alternativní technologie pro všechny činnosti způsobující emise skleníkových plynů. Jedná se o problém politický, o problém společenského uspořádání. A problém imaginace. Představit si jiný svět než ten, který nás vede do záhuby, si ani nedokážeme. A je to problém odvahy podívat se zpříma na nebezpečí v celé jeho oblundnosti. Až v sobě najdeme odvahu uvědomit si, že dnes neexistuje nikdo, kdo by měl řešení, potom v sobě možná najdeme to, co nás navzájem spojuje. A společně objevíme cestu ven.

Vojtěch Pecka: Pohled do propasti. A2larm, 19. 6. 2019.

Zdrojová četba:

Jeremy Brecher: *Vzpoura proti zkáze* (2017, č. 2019).
Papež František: *Laudato si': O péči o společný domov* (2015, č. 2018).
Srećko Horvat: *Radikalita lásky* (2015, č. 2018).
J. Krajhanzl, T. Chabada, R. Svobodová: *Vztah české veřejnosti k přírodě a životnímu prostředí* (2018).
David Wallace-Wells: *The Uninhabitable Earth* (Neobyvatelná země; 2019).
Kristina Klosová: *Za soumrak uhlí* (Sedmá generace, 6/2018).
Matěj Metelec: *Jazyk apokalypsy, nebo krize?* (A2, 10/2019).
Nádech #1 — *Změňme systém, ne klima: proč, k čemu a jak* (sborník *Limity jsme my*; 2018).
G. D'Alisa, F. Demaria, G. Kallis: *Degrowth: A Vocabulary for a New Era* (Nerůst; 2015).
Lukáš Senft a kol. (ed.): *Revue Prostor* 112 (2019).
Fakta o klimatu.cz [online].

(Ne) udržitelnost a přenos dat

Posílání mailů, hovory přes Whats-App, sledování videí na YouTube nebo nahrávání fotek do cloudů se jeví jako virtuální aktivity se zanedbatelným dopadem na životní prostředí, pokud ale sečteme celkový objem každodenního on-line přenosu dat, jde o ohromnou zátěž vyžadující mimořádné množství energie. K její produkci jsou stále využívány primárně fosilní paliva, která produkuje oxid uhličitý a přispívají k uvolňování skleníkových plynů. Podle různých výzkumů z posledních dvou let tvoří až osmdesát procent dat přenášených on-line právě videa. Téměř šedesát procent z toho jsou videa sledovaná prostřednictvím webů jako Netflix, Amazon, YouTube nebo Vimeo. Hodina streamování HD filmů na Netflixu nebo jiné podobné platformě vyžaduje stejné množství elektřiny jako týdenní svícení desetiwattovou LED žárovkou. V roce 2018 byl on-line přenos videí podle dostupných dat zodpovědný za více než tři sta milionů tun oxidu uhličitého uvolněného do ovzduší. Podle loňské zprávy klimatických vědců si pět miliard zhlédnutí a stažení písničkového hitu Despacito vyžádalo stejné množství elektrické energie, jaké Čad, Guinea-Bissau, Sierra Leone, Somálsko a Středoafrická republika spotřebují dohromady za jeden rok. (...) Streamování videí se na internetovém provozu podílí nejvyšší měrou. Není přitom rozhodující, na jakém zařízení audiovizuální obsah sledujeme. Výraznou uhlíkovou stopu zanechává samotné digitální převádění dat, k němuž dochází vždy, když máte spuštěné wi-fi. Kromě samotných domácích zařízení energii potřebují také poskytovatelé a zprostředkovatelé on-line obsahu. Netflix, Facebook nebo YouTube nejsou jen virtuální entity, ale rozlehlá datová centra zaplněná servery, jejichž chlazení v současnosti konzumuje minimálně jedno procento světové elektřiny.

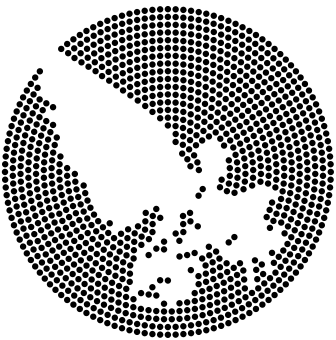
Namísto propadání beznaději můžeme začít více dbát o digitální hygienu, tj. omezit množství digitálního obsahu, který sdílíme a sledujeme, mazat nepotřebný obsah, nelpět na nejvyšší možné kvalitě. Rozhodující ovšem bude postoj vlád a firem. Netflix projevil snahu o zvýšení efektivity svých serverů a hodlá více investovat do obnovitelných zdrojů. Pokud také další technologičtí giganti dostojí svým slibům, mohlo by vylepšení infrastruktury a zkrácení cesty, kterou musejí data putující k uživateli urazit, vést k tomu, že spotřeba elektřiny navzdory rostoucímu množství přenášených dat tak rapidně nestoupne. Kromě cest autobusem nebo letadlem si tak v budoucnu možná připlatíme také za cestování dat, které je sice neviditelné, ale o nic méně škodlivé.

M.Š. Film a doba, 4/2019.

Naši – Studie rozhovoru o klimatické krizi

Premiéra
31. ledna 2020

Ivan Buraj, Pavel Sterec
a Bohdan Karásek
autoři

Ivan Buraj
režie

HaDivadlo

Sezona 45: Zdroje

autoři: Ivan Buraj, Pavel Sterec
a Bohdan Karásek
režie: Ivan Buraj
scéna: Pavel Sterec
dramaturgie: Matěj Nytra
konzultace: Matěj Metelec

hrají:
Eliška: Táňa Malíková
Zdena: Simona Peková
Kristýna: Kamila Valůšková
Milan: Jiří Miroslav Valůšek

„Posloucháš se, jak mluvíš?“

Rozhovor s Ivanem Burajem

Setkání rodiny v naší inscenaci připomíná situaci na bitevním poli — prostor plný vzájemných tlaků, dusného klimatu, repetitivní kulminace a zase potlačení sporů... Čeho je ten časoprostor metaforou?

Já ani nevím, jestli je ten prostor definitivně metaforou. Zejména je totiž tím, čím se jeví být — výřezem sice komponované, ale pořád reality. Odtud i náš polodokumentární postup, kdy jsme si s Pavlem Stercem řekli, že to, co podle nás dnes chybí, je konkrétnost, intimnost v zobrazení klimatické krize, a proto jsme i začali mluvit o tom, kde nás toto téma nejvíc obklopuje. A došli jsme k rodinným rozhovorům, které sice tvoří takové bitevní pole, ale zároveň se dají vnímat i jako jakýsi trenažér demokracie. Rodina má jako prostředí dialogu tu výhodu, že si ji člověk nevybírá, a proto je to dobrá platforma k tomu konfrontovat různé životní strategie a pohledy na klimatickou krizi. Ovšem v rodině je často i nutnost hledat řeč, která není vylučující, rozhovor musíte vést s předpokladem, že se za nějaký čas znovu potkáte, čili je zde určitý závazek k domluvě. Rodina představuje určitou výzvu v tom, spolu mluvit a hledat cestu pro porozumění, což někdo může chápat jako metaforu utopické verze budoucího světa, ale i nemusí.

Mluvil jsi o dokumentární, nebo polodokumentární metodě vzniku, mohl bys to popsát blíže?

Tak jak jsem už říkal, za výchozí rámec jsme si určili rodinný rozhovor v neděli po obědě. Následně jsme se snažili lokalizovat současný diskurz kolem klimatické krize v České republice a došlo nám, že spor mezi popírači klimatické krize a ostatními je už out a to, co je teď ve hře, je spíš interpretace závažnosti celého problému a hlavně otázka, jak moc se má řešení promítnout do změny našich životů. Zajímalo nás to, kdo jak vidí nutnost změnit svůj život ve světle klimatické krize, nebo naopak kdo se to řešení snaží delegovat na vývoj nových technologií, nebo transformaci trhu a proč. Tento zdánlivě odtažitý problém se totiž bytostně týká těch nejvnitřnějších věcí člověka: když jsme o tom diskutovali déle, překvapovalo nás až, jak hluboko otázka klimatické krize sahá a co všechno v nás o vztahu k sobě a k druhým odhaluje. Ale zpět k metodě: vytvarovali jsme si proto profily postav, které by se podle nás měly potkat, a podle nich jsme hledali lidi s analogickými hodnotovými systémy v realitě. Jejich skutečný rozhovor, který jsme moderovali asi třiceti otázkami, jsme zaznamenali a pak jsme do celého projektu přizvali filmového scenáristu a režiséra Bohdana Karásku, se kterým jsme začali vytvářet fiktivní rodinné vztahy mezi těmito respondenty a dovádět do extrémnějších rozměrů jejich názorová východiska, snažili jsme se o to aplikovat co nejempatičtější pohled a v tom psaní dát za pravdu každé z postav. Cílem se tedy stalo vytvořit určitý kontemplativní nástroj, kde divák může být účasten diskuze, aniž by se v ní měl vyjadřovat, nebo zastávat názor, ta perspektiva díla se pokouší o to vidět nad názory, vidět empaticky.

Jakou roli ve výlomu „(krizově) komunikující společnosti“ hraje jazyk, mluvení, pozice toho, kdo zrovna vede téma? Jak s jazykem pracovat (lépe)?

Jazyk je odrazem nejen stávající reality, ale také možnosti, jak se vztahovat k minulosti nebo budoucnosti. Domnívám se, že symbol a symbolická povaha jazyka má teď před sebou bezprecedentní dějinnou úlohu odklonit nás od vyhynutí. Když totiž pochopíme naši situaci až skrze přítomné přírodní katastrofy, bude možná už pozdě cokoliv dělat, protože přírodní kolaps životního prostředí podle některých prognóz je moc vzdálené budoucnosti nabere setrvačnost, která od určité chvíle bude nezvratná a bude se umocňovat sama ze sebe. Postmoderní a před ní absurdní divadlo zobrazovalo nefunkční jazyk, který byl metaforou selhání společnosti, která nás nedokázala odvrátit od hrůz druhé světové války. Myslím si, že dnes má jazyk druhou a dost možná poslední šanci odklonit nás od definitivního civilizačního kolapsu.

I když tu jde o příslušníky rodiny, její jednotky do sebe narážejí jako blány izolovaných bublin (různých segmentů celku společnosti). Je možné se ale z bublin vymanit?

Určitě, ale chce to práci a problémem je, že většina technologií kolem nás pracuje s optimalizací a personalizací. Je velmi těžké potkat se s jinakostí, protože města, školy, bary, kluby, aplikace se čím dál tím víc přizpůsobují určitému našemu požadavku mentálního a sociálního pohodlí, které se nám ale může stát hroblem.

V jakém poměru existuje ve výsledném tvaru dokumentárnost (autenticita) — a typizace charakterů? Lze vnímat postavy jen jako modely určitého profilu, nebo je každá z nich realistickou komplexní bytostí?

Tenhle rozpor mě fascinoje už od dob, co jsme v HaDivadle začali pracovat s realistickými dramaty. Asi to ještě pořád nedokážu domyslet, ale pohyb mezi jedinečností, pocitem nezařaditelného reálna a symbolem, kdy jedinečnost zastupuje cosi širšího, mě fascinovala už na Čechovovi a Ibsenovi. Jsou to realisté nebo symbolisté? Nevím a možná je i zbytečné moc si nad tím lámat hlavu, protože možná je ten rozpor umělý a každá realita má potenciál stát se symbolem. Ovšem je důležité nezapomínat na to, že tento symbolizující princip je mocenský, že má co do činění s ovládáním, a proto jsou mi asi sympatické ambivalentní, chvějící se, spekulativní symboly. Líbí se mi ten napínavý stav mezi symbolem a dokumentárním záznamem. Ale co je pro mě ještě zajímavější je tyto procesy zesymboličňování zobrazovat. Jak někoho v debatě nebo ve vztahu dokážeme degradovat tím, že si ho zařadíme do typu, nebo do nějaké nálepky. Myslím si, že je důležité s tím bojovat, vnímat určité makrotendence ve společnosti, ale nikdy neztratit ze zřetele vědomí, že setkání s každou bytostí je jedinečné a obsahuje v sobě cizotu, která je nedointerpretovatelná a že symboly jsou jenom pomůcky a ne reality.

Jelikož se téma vede směrem k lidské perspektivě a podobně inscenace, které jsi naposledy vytvořil — Stiller a Kosmos — vstupují do dolů pod/vědomí člověka, v jaké pozici tu je antropocentrismus? Jaké jsou jeho vyhlídky, zatímco „nelidští aktéři“ mizí, hoří, mlčí a chybí.

Ne tak dávno jsem četl komentář Slavoje Žižeka k současným filozofickým trendům a jejich pokusům vymanit současné myšlení z iluze konce antropocentrismu. Psal v něm, že tento pohled je velmi pokrytecký, protože klimatickou krizi musí chtít zvrátit zejména lidský svět, protože hrozí hlavně kolaps planety jakožto místa, které obývá člověk. Nehrozí nějaký výbuch samotné planety, nebo konec života jako takového, nějaké formy života tu pořád budou, i když se oteplí o čtyři stupně — nějaké nové možná vzniknou, takže se jedná o velmi antropocentrický problém. Viníkem, a stejně tak i potenciálním zachráncem musí být člověk a je zejména na lidské společnosti, aby teď dokázala, že je schopná překonat sobectví a egoismus, a jednala koordinovaně, a takto bude teď důležitější možná víc než kdy jindy apelovat na koncept „lidství“. Myslím si, že je to takový náš poslední soud přírodou, což ovšem neznamená, že by se umění mělo zříct nových tendencí, které se snaží rekonstruovat vztah mezi člověkem a mimolidským světem v zájmu rovnovného vztahu namísto podmanění. Opět je to ale vztah mezi člověkem a něčím — nelze asi úplně opustit tuto lidskou základnu, byť je dobré z ní vyháňet výhonky a prorůstat, místo růst.

Ptal se dramaturg Matěj Nytra.

Otřes bytí

V knize The Ecological Thought (Ekologické myšlení) jsem poprvé pro popis věcí masivně distribuovaných v čase a prostoru a souvisejících s člověkem použil termín hyperobjekty. Hyperobjekt může být černá díra. Hyperobjekt může být ložisko ropy Lago Agrio v Ekvádoru, nebo národní park Everglades na Floridě. Biosféra či sluneční soustava také mohou představovat hyperobjekt. Celkový součet všech radioaktivních látek na Zemi může být hyperobjekt; nebo jenom plutonium či uran. Hyperobjektem se mohou stát produkty s dlouhou životností přímo vyrobené člověkem jako pěnový polystyren či plastové sáčky, nebo celek běsnící kapitalistické mašinérie. Hyperobjekty jsou „hyper“ ve vztahu k nějaké jiné entitě, ať už je přímo vytváří člověk, nebo ne. Hyperobjekty mají mnoho společných vlastností. Jsou vazké, což znamená, že „ulpí“ na jsoucnech, která s nimi mají co do činění. Jsou nelokální; jinými slovy jakýkoliv „místní projev“ hyperobjektu není přímo hyperobjekt. Přinášejí časovost, která se zcela vymyká lidskému rozměru, na jaký jsme zvyklí. Hyperobjekty zaujímají ohromné fázové prostory, což má za následek, že zůstávají lidem po dlouhé časové úseky skryté. (...) Hyperobjekt není spojen s naším věděním: je hyper ve vztahu k červům, citronům a ultrafialovým paprskům stejně jako vůči lidem.

To hyperobjekty způsobily konec světa. Planeta Země zcela jistě nevybuchla. Ale koncept světa už není funkční a jeho zánik přinesly právě hyperobjekty. Představa konce světa je velmi účinná v environmentálním myšlení. Ale já tvrdím, že tato myšlenka nefunguje, protože bytí, o které se máme bát a má nám na něm záležet, v podstatě zmizelo. To neznamená, že neexistuje naděje pro ekologickou politiku a etiku. Ani zdaleka. Rozhodně chci tvrdit, že silná víra v konec světa, „pokud teď nebudeme jednat“, je paradoxně jedním z nejsilnějších činitelů, které zabráňují úplnému zapojení do naší ekologické koexistence zde na Zemi.

Loď modernity je vybavena silnými lasery a jadernými zbraněmi. Ale právě tyto nástroje spouštějí řetězové reakce, které vytvářejí zase další hyperobjekty, a ty se vrhají mezi nás a námi očekávanou, předvídanou budoucnost. Sama věda se stává záchrannou brzdou, která dobrodružství modernosti náhle zastaví. Ale toto zastavení nepřichází před ledovcem. To zastavení je (součástí) ledovce. Díky své zběsilosti se motory zadrhují o led, jenž se dostal do jejich útrobu, který už je uvnitř nich. Budoucnost, čas „po konci světa“, přišla příliš brzy. Hyperobjekty jsou dobrými kandidáty na to, co Heidegger nazývá „poslední bůh“ nebo co básník Hölderlin zve „záchrannou silou“, jež roste po boku nebezpečné síly.

Timothy Morton: *Otřes bytí: Úvod do hyperobjektů* (A Quake in Being: An Introduction to Hyperobjects, 2013). In Janoščík — Likavčan — Růžička (eds.): *Mysl v terénu. Filosofický realismus v 21. století*. Praha: AVU, 2017.

WWW.
hdivadlo.cz
#hdivadlo

Centrum experimentálního divadla, p.o.
ředitel: Miroslav Ošcatka

umělecký šéf: Ivan Buraj
dramaturg: Matěj Nytra
tendantka: Anna Stránská
ekonomka: Nikola Cziglová

herecký soubor:
Cyril Drozda, Mark Kristián Hochman, Miroslav Ukul Kumhala,
Agáta Kryštofíková, Jan Lepšík, Marie Ludvíková, Taňa
Malíková, Miloslav Maršálek, Simona Peková, Magdalena
Straková, Jiří Svoboda, Jiří Miroslav Valůšek, Kamila
Valůšková

Média a pr: Marie Rotnágllová
 Vstupenky, vzdělávání: Lenka Hornáková
 Hlavní pokladní: Svatlana Buyevich
 Ředitel, produkční: Anna-Natalia Fajnorová
 Hlavní mistr výroby, hlavní technik: Tomáš Nerád
 Inspicient: Miroslav Ukul Kumhala
 Mistrři světla: Adam Gazárek, Jakub Kubiček,
 František Kumhala
 Mistrři zvuku: David Fadinger, Karel Fláva Hanák, Pavel Boika
 Ředitel divadelní techniky: Roman Svanda
 Divadelní technici: Adam Krutiš, Michal Matoušek,
 Mikuláš Utinek
 Hrátková herderba: Kateřina Kumhalová, Barbora Hortvíková
 Spektakulární: Eva Pešová, Markéta Hasilová
 Grafický design a sazba: Nela Klimová
 Malba: Alexey Klyuykov

Statutární město Brno finančně podporuje
Centrum experimentálního divadla,
příspěvkovou organizaci. Inscenace se
uskutečňují za finanční podpory MK ČR.

HaDivadlo
scéna Centra experimentálního divadla,
příspěvkové organizace

Alfa pasáž, Poštovská 8d, 602 00 Brno

B | R | N | O | **jihomoravský kraj** **MINISTERSTVO KULTURY**

A2 ced